

วิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาสสมัยพุทธกาล

The Method for Dhamma Encourage of Upasika in Buddha's time

วรินทร์ ทวีโชติชัยกุล¹ และ อำนวย ยอดทอง²
Warinthon Taweechochaikul¹ and Amnat Yodthong²
¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University
²มหาวิทยาลัยมหิดล
²Mahidol University
Email: warinrong@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการจะศึกษาวิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า อุบาสิกา คือ สตรีผู้เข้ามาพึ่งไภลโพธิสัตว์ พระพุทธองค์ตรัสสอนให้มีบทบาทพร้อมๆกับภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก วิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกา สรุปกว้างๆ ได้ 3 วิธี ได้แก่ (1) วิธีในการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 เพื่อให้ภิกษุได้รับความสะดวกในการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม (2) วิธีเผยแผ่ธรรมด้วยการแสดงธรรมหรือตอบปัญหาธรรม แก่บุคคลในครอบครัวและคนที่รู้จักอื่นๆ บางคนคนปุจฉาและวิสัชนาธรรมกับพระภิกษุด้วย (3) วิธีลงมือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะตราบไต่ที่ยังมีคนปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาก็ยังคงอยู่ในโลกตราบนั้น อุบาสิกาผู้ฝึกฝนในการปฏิบัติธรรมนั้นก็ทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำสั่งสอนผู้สนใจอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี เป็นการช่วยลดภาระแก่ภิกษุในทางหนึ่งด้วย

คำสำคัญ : อุบาสิกา, พุทธกาล, วิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

Abstract

Article want to study how to the method for Encourage of Upasika in Buddha's time. The study found that Upasika is womens who sit near the triple gem. Buddha taught to play a role with Buddhist nun and worshipers. The method for Dhamma Encourage of Upasika the wide include 1. One way to fostering monks by four factors. 2. Missionary how to preach or wrong answers. 3. How to follow the teachings of the Buddha. Buddhism will continue as long as it is in the world. Upasika is in favor of the practice. As well as this reduces the burden on priest too.

KeyWords: Upasika, Buddha'time, The method for Dhamma Encourage.

บทนำ

บุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนาเรียกว่า พุทธบริษัท จำแนกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) ภิกษุ (2) ภิกษุณี (3) อุบาสก และ (4) อุบาสิกา บุคคลเหล่านี้แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ บรรพชิต (นักบวช) กับคฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) หรือบรรพชิตกับฆราวาส พุทธบริษัททุกหมู่เหล่าต่างเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาร่วมกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วพุทธบริษัททั้ง 4 ไม่ใช่แต่ฝ่ายใดฝ่ายเดียว แต่มีทั้งพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาหรือบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งหมดนี้เป็นเจ้าของพุทธศาสนาเรามีสิทธิ์เท่ากัน (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2545) และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเอื้อเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการจะต้องทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระองค์จะดับขันธปรินิพพานพระศาสดาทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลายหลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” [ที.ม. (ไทย) 10/216/164] อันนี้ก็ถือว่าพระพุทธเจ้าตรัสถึงมาตรฐานสังฆธรรมในพระพุทธศาสนาว่าเมื่อพระองค์นิพพานแล้วก็ให้ถือว่าพระธรรมวินัยนี้เป็นศาสดา

อุบาสิกา เป็นภาษาบาลี ในภาษาพูด ภิกษุเรียกคฤหัสถ์สตรีว่า สีกา ซึ่งเป็นคำที่มาจากคำว่า อุบาสิกา คำตรงกันข้ามก็คือ ประสก ที่ภิกษุเรียกคฤหัสถ์ชาย ซึ่งมาจากคำว่า อุบาสก อุบาสิกา หมายถึง สตรีที่นุ่งเกล้าพระรัตนตรัย แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาโดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ดำรงชีวิตอยู่ในคุณสมบัติของผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย ถึงสรณะ 3 ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่ระลึก เป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของชาวพุทธ คือการรักษาพระธรรมวินัยนั่นเองและพระศาสดาได้ตรัสไว้แก่มารามารผู้เฝ้าบ่าวว่า

“เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นสาวก...ภิกษุณีทั้งหลายเป็นผู้เป็นสาวิกา...อุบาสกทั้งหลายเป็นผู้เป็นสาวก...อุบาสิกาทั้งหลายเป็นผู้เป็นสาวิกาของเรา ยังไม่เฉียบแหลมไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก่ล้าแล้ว ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรมไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม...” [ที.ม. (ไทย) 10/175/123-124]

ในบรรดาบุคคลเหล่านี้ อุบาสิกาเป็นบุคคลที่มีสถานะและบทบาทหน้าที่ศึกษา ทั้งนี้เพราะอุบาสิกาโดยสถานภาพแล้วเป็นสตรี และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า สตรีในสังคมพราหมณ์จะถูกจำกัดบทบาทในหลายด้าน โดยเฉพาะบทบาททางศาสนา ต่อเมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลกแล้ว พระพุทธองค์ได้ให้โอกาสแก่อุบาสิกา ทำให้อุบาสิกามีบทบาทในพระพุทธศาสนา เพราะว่าการพัฒนาคนในสังคมให้เป็นคนดี มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีปัญหาพิจารณาสิ่งต่างๆ ในชีวิตได้อย่างดี เพื่อความสงบสุขในสังคมไทย จำเป็นจะต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่ดี การจัดระเบียบสังคมให้ดีงาม และเกื้อกูลแก่คุณธรรม ด้วยเหตุนี้จึงมีหลักธรรมอยู่หลายประการที่ทำให้คนในสังคมและสภาพแวดล้อมได้รับการจัดสรรก่อให้เกิดชีวิตที่ดีร่วมกัน เพื่อให้คุณธรรมภายในเจริญงอกงาม นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในชีวิตที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริงในการดำเนินชีวิตของคน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2549) ถึงแม้ว่าทุกคนต่างก็มีข้อบกพร่องอยู่ก็

ตามแต่ถ้าหากรู้จักหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักการนั้นแล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ (สมภาร พรหมทา, 2548)

บทความนี้ต้องการจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอุบาสิกาในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับวิधिเผยแพร่ธรรมของอุบาสิกา ในการนำเสนอจะกล่าวถึงความหมายของอุบาสิกา ประเภทของอุบาสิกาสถานะของอุบาสิกา วิธีส่งเสริมพระพุทธศาสนา และผลของการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกา จะได้นำเสนอไปตามลำดับดังต่อไปนี้

ความหมายของอุบาสิกา

คำว่า “อุบาสิกา” ในพระวินัยปิฎกมีกล่าวไว้ว่า “สตรีที่ได้ชื่อว่า อุบาสิกา ได้แก่สตรีที่ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ, สตรีที่ถึงพระธรรมว่าเป็นสรณะ, สตรีถึงพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ” อีกแห่งหนึ่งมีอธิบายว่า สตรีที่ชื่อว่าอุบาสิกานั้นได้แก่ผู้ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง สตรีที่เรียกว่าอุบาสิกาได้แก่เป็นผู้มอบชีวิตถึงพระรัตนตรัย อันได้แก่มีความศรัทธา เคารพ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มีความศรัทธา เชื่อมั่น และเคารพในพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา และมีความเลื่อมใส ศรัทธาและเคารพในพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา นอกจากความศรัทธา ความเคารพในพระรัตนตรัยแล้ว อุบาสิกาควรปฏิบัติตนให้เหมาะสม เช่นการรักษาศีล การปฏิบัติธรรมเพื่อให้เข้าถึงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอน

สถานภาพของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนจำนวนมากในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะแก้ไขความเชื่อถือตามหลักศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนามีทัศนะแตกต่างจากพราหมณ์อย่างชัดเจน คือ ทัศนะต่อสตรี อุบาสิกาในฐานะเป็นสตรีจึงได้รับผลกระทบด้วย เนื่องจากพราหมณ์เห็นว่าสตรีมีฐานะต่ำต้อยกว่าบุรุษ จึงไม่ค่อยให้เกียรติสตรีในบางเรื่องโดยเฉพาะด้านศาสนา แต่พระพุทธองค์ทรงมีความเห็นว่า สตรีกับบุรุษว่าโดยศักยภาพในการพัฒนาตน สตรีก็มีคุณสมบัติไม่ได้ด้อยไปกว่าบุรุษ จึงทรงให้ความสำคัญกับสตรีและปฏิบัติต่อสตรีด้วยพระมหากรุณา สรุปลักษณะที่พระพุทธศาสนามีต่อสตรีในประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) ความเป็นหญิงหรือชายเป็นเพียงช่วงหนึ่งของชีวิต

ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว คนเราแต่ละคนต้องเวียนว่ายตายเกิดจนนับชาติไม่ถ้วน แต่ละคนเคยเกิดเป็นหญิงบ้าง เป็นชายบ้าง หมุนเวียนไปตามแต่กรรมของตน ในแง่นี้ทุกคนที่เป็นมนุษย์จึงไม่มีอะไรต่างกัน เพราะฉะนั้น ทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายจึงมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนให้บรรลุธรรมสูงสุดได้ ส่วนการที่เราแบ่งแยกเป็นผู้ชาย เป็นผู้หญิงนี้ เป็นการมองในช่วงเวลาสั้นๆ ระยะเวลาหนึ่งๆ หรือเฉพาะหน้า แต่ความจริงแล้ว แต่ละคนก็มีทั้งความเป็นหญิงและความเป็นชาย เปลี่ยนไปเรื่อยๆ [ช.ธ.อ. (ไทย) 2/232-238] ทั้งชายและหญิงที่นับถือ

พระพุทธศาสนามีสิ่งที่ต้องคำนึงเหมือนกัน คือ จะต้องเชื่อมั่นในศักยภาพของตน และต้องหมั่นพิจารณาหาทางพัฒนาศักยภาพของตนให้สามารถพึ่งตนเองให้ได้

2) ความเสมอภาคกันในเรื่องกรรม

ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีแตกต่างจากพราหมณ์มาก เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแบบกรรมวาที กิริยาที่ คือ สอนให้เชื่อผลแห่งการกระทำ ให้ทำกิจทั้งหลายด้วยความเพียรของตน ไม่เชื่อผลแห่งการอ้อนวอน สอนให้หวังผลจากการปฏิบัติเท่านั้น ผู้ใดไม่ทำบาปด้วยตน ผู้นั้นย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนอื่นทำ คนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ ดังนั้น หากสตรีคนใดกระทำความดี ย่อมประสบกับความสุขอันเป็นอานิสงส์ หากสตรีมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรมก็สามารถบรรลุธรรมถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคลได้ แม้จะเป็นทาสีแต่ถ้ารอบรู้หลัก ธรรมก็จะได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติให้เป็นผู้แสดงธรรมแก่เจ้านาย ขณะเดียวกัน หากสตรีคนใดทำความชั่วก็ประสบกับความทุกข์อันเป็นวิบากเหมือนกับคนอื่นๆ*

3) ความเสมอภาคในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรม

ตามหลักพระพุทธศาสนา สตรีก็มีศักยภาพในการบรรลุธรรมเหมือนบุรุษ ในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์และพระสาวกก็มีพระมหากรุณาต่อสตรีเท่าๆ กันกับบุรุษ ทรงให้โอกาสในการฟังธรรมและการปฏิบัติตนตามหลักการของพระพุทธศาสนาเท่าๆ กัน สตรีจึงมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมได้เท่าๆ กับบุรุษหากพระพุทธองค์พิจารณาเห็นว่าสตรีมีอินทรีย์แก่กล้าพร้อมจะบรรลุธรรม แม้จะมีอุปสรรคก็จะเสด็จไปโปรด

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพร่างกายและจิตใจของสตรีแตกต่างจากบุรุษ พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างนี้จึงทรงวางระเบียบปฏิบัติพิเศษสำหรับสาวิกาของพระองค์ เพื่อให้สามารถศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมได้อย่างสะดวกและปลอดภัย กล่าวคือ หลังจากที่เกิดการณีพระอุบลวรรณาเถรีถูกนันทมาณพข่มขืน พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้า แล้วรับสั่งให้สร้างที่พักของภิกษุณีในภายในพระนคร แล้วบัญญัติให้นางภิกษุณีจำวัดอยู่เฉพาะในอาวาสที่มีภิกษุเท่านั้น เพื่อป้องกันอันตรายจากผู้ไม่หวังดี [ช.ธ.อ. (ไทย) 3/214-218]

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า อุบาสิกาในฐานะที่เป็นผู้หญิงเป็นบุคคลที่ได้รับการยกฐานะจากพระพุทธศาสนาให้มีฐานะและมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเท่ากับบริษัทอื่นๆ ใดๆก็ตาม มีเรื่องหนึ่งที่เป็นเรื่องใหม่สำหรับสตรีสมัยพุทธกาล คือ บทบาทการเผยแผ่ธรรมของอุบาสิกา ซึ่งเป็นลักษณะในการทำตนเป็นแบบอย่างชีวิตที่ดี เป็นแบบอย่างชีวิตของอุบาสิกาที่รู้

---

* เช่น นางชุชุตตราผู้เป็นนางทาสีของพระนางสามาวดี ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าบรรลุเป็นพระโสดาบัน พระนางสามาวดีจึงไม่ให้นางทำงานหนัก แต่ให้ทำหน้าที่ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วกลับมาแสดงแก่พระนางพร้อมหญิงบริวาร 500. ดูรายละเอียดใน ช.ธ.อ. (ไทย) 2/66.

แจ้งและซาบซึ้งในพระรัตนตรัย แล้วดำรงชีวิตหรือดำเนินชีวิตไปอย่างมั่นคง จนคนใกล้ชิดได้รู้ได้เห็นแล้วอยากจะมีชีวิตแบบนั้นบ้าง

วิธีส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล

วิธีส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกา ตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลพบว่าอุบาสิกามีบทบาทไม่น้อยไปกว่า ภิกษุ ภิกษุณี และอุบาสก อุบาสิกาเป็นผู้อยู่เบื้องหลังคอยให้การอุปถัมภ์ บำรุงพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่าอุบาสิกาที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะมีบทบาทไม่เฉพาะในแต่ละด้านเท่านั้น อุบาสิกายังมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาให้มั่นคงดำรงอยู่ วิธีการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาของอุบาสิกา ดังนี้

1) วิธีการถามตอบปัญหาธรรม และการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า

วิธีเผยแผ่ธรรมของอุบาสิกาแบบนี้ อุบาสิกาหลายคนทำได้ดี จนได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะด้านการแสดงธรรม ได้แก่ นางขุชชุตตรา ประวัตติและบทบาทของนางมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

นางขุชชุตตรา เป็นลูกสาวของหญิงแม่มนในเรือนโฆสกเศรษฐี ในกรุงโกสัมพี เป็นหญิงพิการหลังค่อม ต่อมาเมื่อโฆสกเศรษฐีได้ยกนางสาวมาดีผู้เป็นหญิงกำพร้าให้อยู่ในฐานะเป็นธิดาของตนแล้ว ได้มอบหญิง 500 คน ให้เป็นบริวารของนางอีกด้วย และนางขุชชุตตราก็ได้เป็นบริวารของนางด้วยเช่นกัน เมื่อนางสาวมาดีได้รับการอภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทน แห่งเมืองโกสัมพี และพระเจ้าอุเทนได้พระราชทานทรัพย์ 8 กหาปณะ แก่นางขุชชุตตรา เพื่อจัดซื้อดอกไม้ให้แก่นางสาวมาดีทุกวัน

วันหนึ่ง นายสุมนะขอโอกาสแก่ท่านเศรษฐีเพื่อกราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาเสด็จไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของตน เมื่อเศรษฐีอนุญาตให้สมประสงค์แล้ว จึงจัดการตกแต่งเสนาสนะและภัตตาหาร ขณะที่เขากำลังจัดเตรียมการอยู่นั้น นางขุชชุตตราก็มาถึง นายสุมนะกล่าวกับเธอว่า “วันนี้ขอให้รอก่อน เพราะตนได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดามาเสวยภัตตาหารที่บ้าน และขอให้นางช่วยเหลือในการจัดภัตตาหารด้วย เมื่อเสร็จแล้วจึงค่อยรับดอกไม้ไป” ซึ่งนางขุชชุตตรา ก็ตอบรับด้วยความยินดี เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุโมทนานางขุชชุตตรา ก็ได้มีโอกาสฟังธรรมเทศนาครั้งนี้ด้วย นางส่งกระแสดิจไปตามพระธรรมเทศนา เมื่อจบลงก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ตามปกติในวันอื่นๆ ที่แล้วมา นางขุชชุตตรา จะซื้อดอกไม้เพียง 4 กหาปณะ และเก็บเอา ไว้เอง 4 กหาปณะ แต่วันนี้ นางซื้อดอกไม้ทั้ง 8 กหาปณะ นางสาวมาดีเห็นว่าวันนี้ได้ดอกไม้มากกว่าทุก ๆ วัน จึงถามนางขุชชุตตรา ขึ้นว่า “ทำไมวันนี้จึงได้ดอกไม้มากกว่าปกติ” นางขุชชุตตรา ได้บอกตามความเป็นจริงว่า “เมื่อก่อนนั้นได้ยกยอกเงินไว้เพื่อตนเองครึ่ง หนึ่ง แต่วันนี้หลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดาจนบรรลุอมตธรรมแล้ว เห็นว่าการกระทำอย่างนั้นไม่ควร จึงได้ซื้อดอกไม้ทั้ง 8 กหาปณะ”

นางสามาวดี เมื่อทราบความโดยตลอดแล้วก็มีได้ว่ากล่าวติเตียนต่อนางชูชุตตรา แต่ประการใด กลับขอให้นางได้แสดงธรรมที่ได้ฟังมาจากพระบรมศาสดาให้ตนและบริวารอื่นๆ ได้ฟังบ้าง ซึ่งนางชูชุตตรา ก็ตอบรับด้วยความยินดีเป็นอย่างยิ่ง แต่ขอโอกาสอาบน้ำชำระร่างกาย และประดับตกแต่งร่างกายพอสมควรแก่ฐานะแล้วนั่งบนอาสนะที่สูงกว่าหญิงทั้งปวง แสดงธรรมไปโดยลำดับตามที่ตนได้ฟังมาจากพระบรมศาสดา เมื่อจบลงแล้ว หญิงเหล่านั้นทั้งหมดมีนางสามาวดีเป็นหัวหน้า ก็ได้บรรลุปะระโสถาบันพร้อมๆ กัน หลังจากนั้น นางชูชุตตรา ได้รับการยกฐานะจากการเป็นทาสีคอยรับใช้นางสามาวดี ให้ดำรงอยู่ในฐานะมารดาและอาจารย์ ของนางสามาวดีและหญิงบริวารเหล่านั้น มีหน้าที่ไปรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดาแล้วนำมาแสดงให้นางสามาวดีกับบริวารฟัง นางชูชุตตรากระทำให้ตนนั้นจนนางเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก

เพราะความที่นางชูชุตตราเป็นผู้มีปัญญา มาสามารถแสดงธรรมได้อย่างไรเพราะลึกซึ้งได้ดีกว่าอุบาสิกาคณะอื่น พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องนางในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลาย ในฝ่ายผู้แสดงธรรม

2) การอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้ได้รับความสะดวกในการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม

หมายถึง การถวายการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้านปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต ที่พักอาศัย และยาที่สำคัญต่อการดำรงชีพ ประกอบด้วย การถวายภัตตาหาร การถวายเครื่องนุ่งห่ม การถวายเครื่องอุปโภคและยารักษาโรค วิธีนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีพ พระสงฆ์ดำรงชีพอยู่ได้ก็เพราะภัตตาหารจากผู้มีจิตศรัทธาสมดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์ทั้งปวงมีชีวิตอยู่ได้ด้วยอาหาร” [ที.ปา.(ไทย) 1/307191] ตัวอย่างอุบาสิกามีบทบาทเด่นด้านนี้ ได้แก่

(1) นางวิสาขา อุบาสิกาผู้เลิศด้านถวายทาน นางนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 500 รูป มารับบิณฑบาตหรือฉันอาหารที่บ้านเป็นประจำทุกวัน และในบางครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาเป็นองค์ประธาน และในตอนเย็นนางให้คนนำน้ำปานะ 8 อย่าง [วิ.ม.(ไทย) 5/300/131] ถวายผ้าอาบน้ำฝน และถวายยารักษาโรคแก่พระสงฆ์ทุกรูป การถวายผ้าอาบน้ำฝน ต่อมาได้เป็นประเพณีให้ศาสนิกชนถวายผ้าอาบน้ำฝนก่อนเข้าพรรษา

(2) นางสุชาดา อุบาสิกาผู้เป็นเลิศด้านถึงสรณะก่อน นางถวายข้าวปายาสแก่พระพุทธเจ้าในวันก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้ (ปัญญา ใช้บางยาง, 2552)

อุบาสิกามีวิธีในการอุปถัมภ์บำรุงปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ ได้เสียสละทรัพย์ในการช่วยเหลือขนขวาย เพื่อจัดหาภัตตาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอุปโภคบริโภคและยารักษาโรคแก่พระสงฆ์ เพื่อต้องการให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในการครองชีพ ได้ปฏิบัติกิจทางพระพุทธศาสนา เป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญด้านหนึ่ง

3) วิธีลงมือปฏิบัติธรรม

วิธีนี้เป็นการการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาด้วยการลงมือปฏิบัติ อุบาสิกาผู้ผ่านการปฏิบัติธรรมมามากๆ จะเป็นคนที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเป็นกำลังหลักใน

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา หมายถึง การช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น ในด้านการสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุ การชำระอธิกรณ์และป้องกันภัย การแสดงธรรมและเผยแผ่คำสอน ด้านการช่วยเหลือสังคม อุบาสิกามีบทบาทในด้านนี้ได้แก่

(1) นางวิสาขา นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางได้ขายเครื่องประดับ ช้อมหาลดาปสาสน์ราคา 27 โกฏิ เพื่อซื้อที่ดินสร้างวัดบุพพารามในเมืองสาวัตถี 9 โกฏิ และฉลองวิหารอีก 9 โกฏิ การวินิจฉัยและตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุณีสาวซึ่งตั้งครภีในขณะที่บวชเป็นภิกษุณี นางวินิจฉัยจากการตั้งครภีและสอบถามได้คำนวณเวลาตั้งครภีกับเวลาที่นางบวช จึงทราบว่าภิกษุณีสาวตั้งครภีก่อนบวช เนื่องจากนางมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาต้องบวชจะบวช แต่เวลานั้นนางไม่ทราบว่านางตั้งครภี นางวิสาขาได้ช่วยชำระอธิกรณ์ และแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้น ประกาศความบริสุทธิ์ของภิกษุณีสาวรูปนี้ในท่ามกลางสงฆ์ทั้งสองฝ่าย ช่วยทำให้ศาสนาบริสุทธิ์ปราศจากความเสื่อมเสีย [ขุ.ธ.อ. (ไทย) 736/46-49]

(2) นางสุปปิยาอุบาสิกา อุบาสิกาผู้เลิศด้านอุปัฏฐากภิกษุใช้ เมื่อนางเดือนเนื้อที่ต้นขาตนเองทำน้ำชุปเพื่อถวายภิกษุอาพาธ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้ภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ นางเป็นต้นเหตุให้เกิดพุทธบัญญัติห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ (ปัญญาใช้บางยาง, 2552)

(3) พระนางสามาวดี ได้ให้การช่วยเหลือสังคมหรือสังคมสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลอนุเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ว่าด้านวัตถุสิ่งของ เช่น มีอาหาร มีที่พักอาศัย มีเสื้อผ้า และการช่วยแนะนำสั่งสอนให้เกิดความรู้หรือเกิดปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ถูกต้อง ดังนั้นการช่วยเหลือสังคมจึงเป็นการช่วยเหลือผู้ที่มีความเดือดร้อน เจ็บ ตาย เหมือนกันกับเราให้ได้รับความสุข ความสะดวกสบายขึ้น บทบาทด้านนี้ เป็นบทบาทที่แสดงออกมาในด้านความมีคุณธรรมอย่างแท้จริง มุ่งหวังช่วยเหลือผู้ยากไร้ และช่วยรับภาระสังคม ทำให้สังคมที่เราอยู่ร่วมกันเกิดความสุข

ผลของการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล

อุบาสิกาในสมัยพุทธกาล เป็นผู้ที่มีบทบาทในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา โดยการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้ดำรงชีพด้วยปัจจัย 4 เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่มั่นคงตลอดไป ถ้าไม่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์พระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมสลายและหมดไป ทั้งนี้เพราะว่าพระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักพระพุทธศาสนา และสอนให้อุบาสิกอุบาสิกาปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีจิตใจศรัทธามั่นคงต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สตรีผู้ที่มีศรัทธา มีศีล มีจริยวัตรอันงดงามและมีปัญญา มีบทบาทสำคัญต่อความเจริญของพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบันนี้ เป็นเสาหลักอันสำคัญเสาหนึ่งซึ่งช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่กับโลก สตรีเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน มีความสงบเสถียรละเอียดอ่อน สุขุมรอบคอบ เป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีศรัทธา มีความอดทนอย่างยิ่งยวด

และพร้อมเสียสละ แม้ชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา สตรีเป็นผู้มีความกตัญญูทศเวทที่ปรารถนาที่จะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างมั่นคงถาวร เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งหลายทั่วหน้า

อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลได้เป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง ได้แก่ สนับสนุนการถวายจตุปัจจัยอุปถัมภ์พระสงฆ์เป็นหลักพื้นฐาน ส่วนบทบาทในด้านอื่นสตรียังมีบทบาทน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องจากสถานภาพของสตรีถูกจำกัดหน้าที่อยู่ในเฉพาะครอบครัวเท่านั้น ไม่มีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาเหมือนสตรีในปัจจุบัน หากผู้หญิงได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ผู้หญิงจะมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองสามารถพัฒนาให้สูงขึ้นอย่างไรในปัจจุบัน

สรุป

จากการศึกษาวิธีส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลสรุปความได้ว่าอุบาสิกา คือ สตรีผู้เข้ามานั่งใกล้พระรัตนตรัย พระพุทธองค์ตรัสสอนให้มีบทบาทรับภาระพระพุทธศาสนาและพัฒนาตนตามหลักศาสนาไปพร้อมๆ ฝึกหัด ฝึกหัด และอุบาสิก แม้อุบาสิกจะมีข้อจำกัดทางร่างกายหลายอย่าง แต่ก็ทำหน้าที่รับผิดชอบและรับภาระงานทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามพบว่า หน้าที่สำคัญที่ทำให้อุบาสิกาทำได้โดดเด่น คือ บทบาทการเผยแผ่ธรรม จากการที่สตรีในสังคมพราหมณ์ถูกจำกัดสิทธิและบทบาททางศาสนา แต่อุบาสิกาซึ่งเป็นสตรีในพระพุทธศาสนากลับได้รับการยอมรับหน้าที่เผยแผ่ธรรม สำหรับวิธีการเผยแผ่ธรรมของอุบาสิกา สรุปได้ 3 วิธี ได้แก่ 1) การเผยแผ่ธรรมด้วยการแสดงธรรม อธิบายธรรมหรือตอบปัญหาธรรม 2) วิธีในการอุปถัมภ์พระสงฆ์ ได้แก่ การอุปถัมภ์ด้วยเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เพื่อให้ภิกษุได้รับความสะดวกในการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม 3) วิธีลงมือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า วิธีนี้จะช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น

จึงกล่าวได้ว่า การที่อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลได้ทำหน้าที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมด้วยวิธีการต่างๆ นั้น ส่งผลดีต่อพระพุทธศาสนาโดยตรง โดยเฉพาะการเผยแผ่ธรรมแก่คนในครอบครัว เช่น สามเณร อธิดา ทาส บริวารและคนใกล้ชิด เห็นได้ว่าอุบาสิกาทำหน้าที่นี้ได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง : References

- ปัญญา ใ้ช้บางยาง. (2552). *46 อุบาสิกาพุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- Chaibangyang, P. (2009). *46 Upasika in Buddha's time*. Bangkok: Thammasapha.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2006). *The Characteristics of Buddhism*. Bangkok: Pimseuy.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2005). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: เอส.อาร์.พริ้นติ้งส์ แมส โปรดักส์.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2005). *Dictionary of Buddhism*. (13th ed). Nonthaburi: S.R. Printing-mass product.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Mahachulalongkorn University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย
- Mahamakutrajaavidyalaya. (1982). *Tipitakas with Translation, Commentary Series 91 books*. Bangkok: Mahamakutrajaavidyalaya.
- สมภาร พรหมทา. (2548). *พุทธปรัชญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- Promta, S. (2005). *Buddhist Philosophy*. (2nd ed.). Bangkok: Sayam.